

ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI BELGELERİ İŞİĞINDA ÇOCUĞUN ÇEVİRİMİÇİ CİNSEL İSTİSMARA KARŞI KORUNMASI

Protection of the Child Against Online Sexual Exploitation in the Light of International Human Rights Instruments

Dr. Öğr. Üyesi Betül KALYONCU*

Öz: Dijital teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte çocuğun çevrimiçi ortamda karşılaşabileceği cinsel istismar riski hızla artmaktadır. Bu durum uluslararası platformda çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan nasıl korunacağına ilişkin birtakım soruları da beraberinde getirmektedir. Çalışma Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanmış olan Çocuk Hakları Sözleşmesi, BM Çocuk Hakları Komitesi'nin 25 Sayılı Genel Yorumu ve Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan Lanzarote Sözleşmesi, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Dijital Ortamda Çocuk Haklarına Saygı Gösterme, Koruma ve Yerine Getirme Yönergeleri Hakkında 2018/7 Sayılı Tavsiye Kararı ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korumaya yönelik olarak devletlere getirdiği yükümlülükleri ele almaktadır. Çalışmada incelenen söz konusu belgeler çevrimiçi çocuk istismarına karşı etkin bir koruma mekanizması sağlama noktasında önemli bir role sahiptir. Nitekim dijital teknolojinin gelişmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan çevrimiçi cinsel istismar kavramı devletlerin yükümlülüklerinin görünümünü de değiştirmektedir. Bu çerçevede çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunması için devletlere yükümlülük getiren düzenlemelerin sürekli gözden geçirilmesi gerekmektedir. İşbu çalışmada, BM ve Avrupa Konseyi temelinde hazırlanan insan hakları belgeleri ışığında, çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunmasına ilişkin olarak devletlerin yükümlülük alanlarının genişlediği ve dijital dünyanın beraberinde getirdiği risklere karşı devletlerin değişen koşullara uygun tedbirleri alması gerektiği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çevrimiçi cinsel istismar, uluslararası sözleşmeler, çocuk hakları, dijital çağ, Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi.

Abstract: With the rapid development of digital technology, the risk of sexual exploitation that children may face online is rapidly increasing. This raises a number of questions on how to protect children from online sexual exploitation on the international platform. The study addresses the obligations imposed on states to protect children from online sexual exploitation by the Convention on the Rights of the Child drafted by the United Nations, General Comment No. 25 of the UN Committee on the Rights of the Child, the Lanzarote Convention drafted by the Council of Europe, Recommendation 2018/7 of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Guidelines on Respecting, Protecting and Fulfilling the Rights of the Child in the Digital Environment and the European Convention on Human Rights. These documents have an important role in providing an effective protection mechanism against online child exploitation. As a matter of fact, the concept of online sexual exploitation, which emerged as a result of the development of digital technology, also changes the outlook of the obligations of states. In this framework, regulations that impose obligations on states for the protection of children from online sexual exploitation need to be constantly reviewed. In this study, in the light of the human rights instruments prepared on the basis of the UN and the Council of Europe, it is evaluated that the areas of obligation of states regarding the protection of children from online sexual exploitation have expanded and that states should take measures in accordance with the changing conditions against the risks brought by the digital world.

Keywords: Online sexual exploitation, international conventions, child rights, digital age, United Nations, Council of Europe.

* Trabzon Üniversitesi Hukuk Fakültesi, betulkalyoncu@trabzon.edu.tr

ORCID : 0000-0001-9070-0884

Makale Geliş Tarihi: 30.01.2025, Makale Kabul Tarihi: 6.03.2025

GİRİŞ

Teknolojinin gelişmesinin kaçınılmaz bir sonucu olarak insanlık “dijital çağ” ortamına entegre olmaya çalışmaktadır. Dijital teknolojinin hayatın birçok alanına nüfuz etmesi çocuklar için çeşitli fırsatların yanında ciddi riskleri de beraberinde getirmektedir. Çocuğun ise bu risklere karşı son derece savunmasız olması tartışılmaz bir gerçeklik olup; çevrimiçi cinsel istismar da bu kapsamda çocuklara yönelik en büyük tehditlerden biridir. Nitekim çocuklar dijital ortamı eğitim, eğlence, oyun ya da sosyal etkileşim amaçlı kullandıkları her an karşılarına çıkacak kötü niyetli kişilerin hedefi olabilmektedir. Hiç şüphesiz çocukların cinsel istismardan korunması için öngörülen birçok tedbir bulunmaktadır. Ancak alınan ya da alınacak tedbirlerin, dijital çağın gereklerine uygun olarak çevrimiçi şekilde gerçekleştirilen eylemleri de kapsamı ve dolayısıyla çocuğun günümüz koşullarında artık çevrimiçi cinsel istismardan korunması gerekmektedir.

Çocuğun cinsel istismarı aynı zamanda bir çocuk hakkı ihhalidir ve dolayısıyla uluslararası insan hakları hukukunda çocuğun bu doğrultudaki haklarının korunması için de birçok insan hakları belgesi düzenlenmiştir. Söz konusu belgelerden bir kısmı doğrudan çocuğun cinsel istismardan korunması amacına yönelik sözleşmelerdir. Bununla birlikte daha genel nitelikte hazırlanan sözleşmelerde de “çocuğun cinsel istismarı” olgusuna değinen düzenlemelere yer verildiği görülmektedir. Uluslararası insan hakları hukukunda devletlerin sözleşmelerin gereğini yerine getirme noktasında yatay ve dikey ekseninde birtakım yükümlülükleri bulunmaktadır. Çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunması ise devletlerin bu anlamda yükümlülüklerinin güncellenmesini gerektirmektedir. Nitekim sürekli değişen ve gelişen teknolojinin devletlerin alması gereken tedbirleri de etkilediği ortadadır. Dolayısıyla insan hakları sözleşmelerinin çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunmasına yönelik olarak devletlere getirdiği yükümlülüklerin günümüzde nasıl bir şekil aldığıının tespit edilmesi gerekir.

Çocuğun cinsel istismarı hem doğrudan çocuğa yönelik rızası dışında cinsel davranışlarda bulunulması suretiyle hem de çocuğun ticari çıkar sağlama amacıyla cinsel sömürüye uğraması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Çalışmada çocuğun cinsel istismarı ilk anlamıyla yani çocuğun cinsel etkinliğe katılmaya rızası olmaksızın bu yönde zorlanması eylemi ile sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla çocuğun ticari çıkar amacıyla sömürülmesine ilişkin düzenlemeler çalışmanın kapsamı dışındadır. Bu bağlamda çalışmada öncelikle çocuğun cinsel istismarı tanımlanacak ve çevrimiçi cinsel istismar olgusunun neyi ifade ettiği açıklanmaya çalışılacaktır. Kavramsal çerçevenin çizilmesinin ardından, uluslararası insan hakları belgeleri arasında öncelikle BM ekseninde düzenlenenler daha sonrasında AK tarafından hazırlanan insan hakları belgeleri incelenecektir. Ayrıca belirtmek gerekir ki uluslararası sözleşmelerin haricinde bağlayıcı nitelik arz etmese de doğrudan dijital çağ ve çocukla bağlantılı olarak düzenlenen insan hakları belgeleri de bulunmaktadır. Bu nedenle çalışmada BM ve AK düzleminde incelenecek olan insan hakları belgeleri sözleşme ve başka formda hazırlanmış olan belgelerdir. Çalışmanın odağındaki mesele çocuğun cinsel istismarının günümüzde farklı bir boyut kazanması olduğundan, ilgili belgeler incelenirken de -çocuğun çevrimdışı cinsel istismarı olgusu tamamen göz ardı edilmeden- çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunmasına yönelik düzenlemelerin tespitine öncelik verilecektir. Böylelikle uluslararası insan hakları belgeleri ekseninde çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunmasına yönelik hukuki çerçeve çizilmeye çalışılacak ve bu sorunla mücadeleye yönelik ilgili

belgelerde yer alan düzenlemelerin karşılaştırmalı değerlendirmeleri yapılacaktır.

I. ÇOCUĞUN ÇEVİRİMİÇİ CİNSEL İSTİSMARI KAVRAMI

Kelime anlamı olarak “birinin iyi niyetini kötüye kullanma, sömürme” anlamına gelen¹ istismar kavramı günümüzde farklı şekillere bürünerek çokça karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu istismar şekillerinden biri de cinsel istismardır. Cinsel istismarın neyi ifade ettiği ile ilgili olarak pek çok tanım bulunsa da en basit tanımla yetişkin bir kişinin cinsel tatmin amacıyla çocuğu kötüye kullanması cinsel istismar olarak nitelendirilebilir.² Cinsel istismar çocukla bağlantılı olmakla birlikte bir çocuğun gelişim olarak hazır bulunmadığı, tam manasıyla anlamlandıramadığı ve rıza göstermesinin mümkün olmadığı eylemlere katılmasıdır.³ Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse cinsel istismar, çocuğun cinsel etkinliğe katılmaya rızası olmaksızın bu yönde zorlanması yönündeki fiil ve hareketler olarak nitelendirilmektedir.⁴ Dünya Sağlık Örgütü’nün yaptığı tanıma bakıldığında ise cinsel istismar, 18 yaşında ya da daha küçük bireylere karşı zorla ya da zorlayıcı veya eşit olmayan koşullar altında cinsel nitelikli fiil ya da tehdit içeren davranışlardır.⁵ Çocuğun cinsel istismarına ilişkin tanımlar pek tabi ki çoğaltılabilir. Ancak tekrardan kaçınmak adına, tüm bu tanımlardan hareketle çocuğa karşı cinsel istismar, çocuğun rızasının bulunmadığı ve onu cinsel etkinliğe zorlayacak davranışların varlığını içeren bir olgu olarak ifade edilebilir.

Çocuğun cinsel istismardan korunması öncelikle devletlerin ulusal mevzuatları çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu anlamda devletlerin ulusal ölçekte meselenin çözümü için birtakım tedbirleri aldığı görülmektedir. Devletler öncelikle ulusal hukuklarında çocuğun cinsel istismarını suç olarak tanımlamakta ve bunun sonucunda failin cezalandırılmasını sağlayacak cezai yaptırımlar öngörmektedir.⁶ Cezai tedbirlerin dışında devletlerin çocuğun cinsel istismardan

¹ Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, 11. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 1218.

² Oğuz Polat, Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı-1 Tanımlar, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 102.

³ Derya Aslan, “Cinsel İstismar Nedir?”, <https://www.deryaaslan.av.tr/cinsel-istismar-nedir>, (s.e.t. 31.05.2024).

⁴ Terminology Guidelines Fort the Protection of Children From Sexual Exploitation and Sexual Abuse, ECPAT, Luxemburg, 2016, s. 14.

⁵ Report of the Consultation on Child Abuse Prevention, Social Change and Mental Health, Violence and Injury Prevention. World Health Organization, Geneva, 1999, 29–31, s. 15-16; ayrıca bkz. Preventing and Responding to Sexual Exploitation, Abuse and Harassment, World Healhf Organization, by., ty., <https://www.who.int/initiatives/preventing-and-responding-to-sexual-exploitation-abuse-and-harassment>, (s.e.t. 03.09.2024).

⁶ Türk hukukunda çocuğun çevrimiçi cinsel istismarı ayrı bir suç tipi olarak düzenlenmemiş olu, Çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunması noktasında Türk Ceza Kanunu m. 103’te yer alan “çocukların cinsel istismarı” ve m. 105’te yer alan “cinsel taciz” suçları kapsamında değerlendirmeler yapılarak failin cezalandırılması yoluna gidilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Neslihan Can, “Çocuğun Sanal Cinsel İstismarı”, C. 13, S. 50, Nisan 2022, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, ss.129; Çocuğun cinsel istismarı ve cinsel taciz suçları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Emin Artuk vd., Ceza Hukuku Özel Hükümler, 20. Baskı, Adalet Yayıncılık, Ankara, 2022, ss. 392-417.

korunması için koruyucu ve önleyici bir dizi tedbiri de hayata geçirdiği görülmektedir. Çocuğun cinsel istismarının önlenmesine ilişkin olarak meselenin uluslararası boyutuna bakıldığında ise gerek Birleşmiş Milletler gerekse bölgesel düzlemde Avrupa Konseyi nezdinde hazırlanan belgelerde bu konuya ilişkin olarak düzenlemelere yer verildiği görülmektedir. Devletlerin ulusal mevzuatı ile uluslararası insan hakları belgelerinin bu noktada senkronizasyonunu sağlamak çocuğun cinsel istismardan korunması noktasında büyük önem taşımaktadır. Zira devletlerin bu bağlamda uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülükleri bulunmaktadır. Her ne kadar BM ve Avrupa Konseyi belgelerinde çocuğun “çevrimdışı” cinsel istismardan korunmasına ilişkin olarak devletlere yükümlülükler getirilmiş olsa da çalışmanın odak noktası çocuğun cinsel istismarının çevrimiçi olarak gerçekleştirilmesidir. Dolayısıyla devletlerin çocuğun cinsel istismardan korunmasına yönelik olarak ne gibi yükümlülükleri bulunduğu geçmeden önce çocuğun çevrimiçi cinsel istismarının neyi ifade ettiğini ortaya koymak yerinde olacaktır.

Çocuğun çevrimiçi cinsel istismarına ilişkin olarak bir tanım yapılmak istenildiğinde öncelikle Türkçe’de tam karşılığı bulunmayan “grooming” ifadesinin⁷ netleştirilmesi gerekmektedir. Zira “grooming” olarak adlandırılan süreç, çevrimiçi çocuk cinsel istismarı ile ilgili karmaşık, anlaşılması zor ve son derece manipülatif bir davranıştır.⁸ İngilizce bir terim olan “grooming”, Türkçe’ye “yetiştirmek, hazırlamak, tımarlamak” olarak çevrilmektedir. Ancak kavramın Türkçedeki hukuki karşılığı, “cinsel ilişkiye girme amacıyla reşit olmayan birini kandırarak güvenini kazanmaya çalışma ve ilişkiye hazırlama” dır. O halde cinsel istismarla bağlantılı olarak “grooming”, bir yetişkinin cinsel temas amacıyla bir çocukla ilişki kurduğu ve çocuğu istismara hazırladığı süreç olarak ifade edilmesi mümkündür.⁹

“Grooming” kavramı doğrudan çocuğa karşı çevrimdışı olarak ya da çevrimiçi -online grooming- şekilde gerçekleştirilmektedir. Çocuğa karşı çevrimiçi cinsel istismar doğrudan “çevrimiçi (online) grooming” ile bağlantılıdır. Bu kapsamda çevrimiçi (online) “grooming” de cinsel teması kolaylaştırmak için bir çocukla internet veya diğer dijital teknolojilerin kullanımı vasıtasıyla bir ilişki kurma sürecini ifade etmektedir.¹⁰ Toparlamak gerekirse kavramsal çerçevede çevrimiçi “grooming”, bir çocuğun, bir yetişkin tarafından cinsel istismara hazırlandığı ve çocuğun bu duruma uyumunun sağlandığı süreç olarak tanımlanabilir.¹¹ Bahsedilen bu süreç ise çocuğun çevrimiçi cinsel istismarının bir ön aşaması olarak nitelendirilebilir. Nitekim kişi bu süreç içerisinde çocuk üzerinde manipülatif eylemlerde bulunarak bir sonraki aşama olan cinsel istismar eylemini gerçekleştirmek üzere hazırlık aşamasını tamamlamaktadır.

⁷ Can, ss. 117.

⁸ Sana Ali/Hiba Abou Haykal/Enaam Youssef Mohammed Youssef, “Child Sexual Abuse and the Internet – a Systematic Review”, S. 6, 2013, Human Arenas, ss. 410.

⁹ Rick Brown, *Eliminating Online Child Sexual Abuse Material*, Routledge, New York and London, 2023, s. 46; Helen C. Whittle/Catherine Hamilton Giachritsis/Anthony R. Beech, “Victims’ Voices: The Impact of Online Grooming and Sexual Abuse”, C.1, S.2, 2013, *Universal Journal of Psychology*, ss. 59.

¹⁰ Terminology Guidelines Fort the Protection of Children From Sexual Exploitation and Sexual Abuse, s. 49.

¹¹ Helen C. Whittle/Catherine Hamilton/Beech Collings, “A Review of Online Grooming: Characteristics and Concerns”, C.18, S.1, 2012, *Aggression and Violent Behaviour*, ss. 4.

Çocuğun çevrimiçi cinsel istismarı ise yukarıda bahsedilen hazırlık süreci sonrasında bir yetişkinin, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmak suretiyle, çevrimiçi ya da çevrimdışı yollarla, çocuğun cinsel içerikli materyalini elde ederek onu ikna etmesi ve çocuğu cinsel olarak çeşitli yöntemlerle istismar etmesi durumunda ortaya çıkar.¹² UNICEF tarafından yapılan tanıma göre, kısmen veya tamamen teknoloji yani internet ya da diğer çevrimiçi iletişim araçları ile kolaylaştırılan çocuk istismarı çocuğun çevrimiçi cinsel istismarı olarak nitelendirilmektedir.¹³ Yine Dünya Sağlık Örgütü çocuğun çevrimiçi cinsel istismarını, çocukların bir yetişkin tarafından çevrimiçi ya da çevrimdışı gerçekleştirmek istediği cinsel aktivite için teknolojiyi kullanarak taciz edilmesi şeklinde ifade etmektedir.¹⁴ Ancak tüm bu tanımlardan hareketle belirtmek gerekir ki çocuğun çevrimiçi cinsel istismarı ayrı bir cinsel istismar şekli olmayıp, istismarın bu halinde çocuğun cinsel istismarının farklı biçimlerinin internet yoluyla yayılması ve cinsel istismarda bulunma amacı olan kişinin çocuklara erişiminin kolaylaşması söz konusudur.¹⁵ O halde çocuğun çevrimiçi cinsel istismarının, internet aracılığıyla ya da çevrimiçi ortamla bağlantılı olarak gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Bu kapsamda sosyal medya ve benzeri diğer çevrimiçi kanallardan çocuğun cinsel anlamda rahatsız ya da taciz edilmesi buna örnek olarak gösterilebilir.¹⁶

Gerek DSÖ gerekse literatürdeki çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda çocuğun çevrimiçi cinsel istismarının çok farklı şekillerde ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda cinsel istismar çevrimiçi ortamda çocukla cinsel içerikli yazışmaları kapsayabileceği gibi çocuğun cinsel içerikli fotoğraf ya da video hazırlayıp göndermesini isteme ya da şahsen çocukla tanışma şeklinde de karşımıza çıkabilir.¹⁷ Dolayısıyla çevrimiçi cinsel istismara maruz kalan çocukların, fiziki olarak yani çevrimdışı gerçekleşen cinsel istismar mağduru çocuklara benzer şekilde duygusal ya da fiziksel zarara uğraması kaçınılmazdır.¹⁸ O halde dijital ortamda gerçekleştirilen “cinsel istismar” amacına yönelik fiilin fiziki ortamda gerçekleştirilen cinsel istismarla benzer sonuçlara yol

¹² Samanta Craven/Sarah Brown/Elizabeth Gilchrist, “Sexual Grooming of Children: Review of Literature and Theoretical Considerations”, C.12, S.3, 2006, *Journal of Sexual Aggression*, ss. 297.

¹³ Bkz. United Nations Children’s Fund, *Ending Online Child Sexual Exploitation and Abuse: Lessons Learned and Promising Practices in Low-and Middle- Income Countries*, UNICEF, New York, 2011.

¹⁴ *What Works to Prevent Online Violence Against Children?*, World Health Organization, Geneva, 2022, s. 5, <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/364706/9789240062061-eng.pdf?sequence=1>, (s.e.t. 20.09.2024).

¹⁵ *Terminology Guidelines For the Protection of Children From Sexual Exploitation and Sexual Abuse*, s. 20.

¹⁶ *Terminology Guidelines For the Protection of Children From Sexual Exploitation and Sexual Abuse*, s. 20.

¹⁷ Whittle/Giachritsis/Beech, “Victim’ Voices”, s. 59; Paris Goodyear-Brown/Abbe Fath/Lori Myers, “Child Sexual Abuse The Scope of Problem,” John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, 2012, *Handbook of Child Sexual Abuse: Identification, Assessment, and Treatment*, Paris Goodyear-Brown (Ed.), ss. 4; Can, s. 118; Berçem Barut Bektaş, “Teknoloji Çağının Konuşulmayan Gündemi: Çevrimiçi Çocuk Cinsel İstismarı”, S.22, 2023, *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, ss. 89-90.

¹⁸ Derya Ünlü/Hülya Türk/Taner Artan, “Kamu Sorumluluğu ve Sosyal Hizmet Perspektifinden Çocukların Çevrimiçi Cinsel istismarı: Bir Olgu Sunumu”, C.7, S.13, 2020, *Ombudsman Akademik*, ss. 233.

açtığı aşıkardır. Çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunması amacına yönelik olarak uluslararası düzeyde hazırlanan insan hakları sözleşmelerinin devletlerin yükümlölük alanını genişletmesi de anılan bu durumun doğal bir sonucudur.

II. ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI BELGELERİNDE ÇOCUĞUN ÇEVİRİMİÇİ CİNSEL İSTİSMARA KARŞI KORUNMASI BAĞLAMINDA DEVLETLERİN YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Uluslararası insan hakları hukuku normlarının uygulanmasını sağlamak için doğrudan ulusal sistemlere ulaşmak mümkün olmamakla birlikte, devletlerin ulusal hukuklarını taraf oldukları uluslararası belgelere uygun hale getirmeleri gerekmektedir.¹⁹ Bahsedilen durumun neticesinde uluslararası insan hakları hukukunda devletlerin ilgili belgelerde yer alan hak ve özgürlüklerin korunması ve hayata geçirilmesi noktasında hem dikey hem de yatay alanda yükümlölükleri bulunmaktadır. Şöyle ki devletler, uluslararası alanda hem kendi kamu görevlileri tarafından gerçekleştirilen eylemlerden kaynaklı ihlallerden hem de bireyler arası ilişkiler neticesinde ortaya çıkan hak ihlallerinden sorumlu olmaktadır.²⁰

Uluslararası insan hakları hukukunda devlet sadece negatif bir yükümlölükle donatıldığı takdirde hak ihlallerini tam olarak önleme konusunda yetersiz kalabilecektir. Nitekim insan hakları hukuku, devlet-birey ilişkileri yanında bireylerin kendi aralarındaki ilişkilerde de geçerli olup, bireylerin birbirlerine karşı ihlal eyleminde bulunmamalarını güvence altına almak da insan hakları hukukunun bir gereği olarak devletin bir yükümlölüğüdür. Dolayısıyla da devlet, bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerinden doğan hak ihlallerinden daha açık ifadeyle bireylerin davranışları sonucunda ortaya çıkan ihlallerden de sorumlu tutulmaktadır.²¹ Artık devlet bireylerin davranışlarından kaynaklanan hak ihlallerini ortadan kaldıracak tedbirleri almakla da yükümlü olmakta ve bu durum devletin pozitif yükümlölüğü olarak ortaya çıkmaktadır. Tüm bu bilgiler ışığında devletin artık hak ihlallerini ortadan kaldırmak adına müdahale etmeme şeklinde pasif, koruma ve gereğini yerine getirme şeklinde de aktif edimde bulunma yükümlölüğü olduğu sonucuna varılmaktadır. O halde devlet ortaya çıkan ihlallerden önleyici tedbirleri aldığı ölçüde sorumlu tutulmamaktadır.²²

Devletin hem dikey hem de yatay etki alanı gereğince belli yükümlölüklerle donatıldığı açıktır. Peki, devletler yükümlölükleri yerine getirmediği takdirde, neye göre kime karşı sorumlu tutulacaklardır? Başlangıçta da belirtildiği gibi devletin yükümlölüğü taraf olduğu uluslararası insan hakları belgeleri gereğince ortaya çıkmaktadır. Devletler taraf oldukları belge gereğince

¹⁹ Philip Alston/Ryan Goodman, International Human Rights, Oxford University Press, Oxford, 2013, s. 1057.

²⁰ Mehmet Semih Gemalmaz, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş C.2, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 541-542.

²¹ Javaid Rehman, International Human Rights Law, 2nd Edition, Pearson Education Limited, Edinburgh, 2010, s. 13.

²² Betül Kalyoncu / Nur Karahan Tarım, “Kadına Karşı Şiddetle Mücadelede Devletin Önleyici Tedbirler Alma Konusunda Uluslararası Sözleşmelerden Doğan Yükümlölüğü”, 191, 2022, Terazi Hukuk Dergisi, ss. 60.

belli yükümlölük altına girmekte ve sözleşmenin gereğini yerine getirmek zorundadır. Aksi halde ilgili sözleşmede öngörölün denetim mekanizmalarınca denetlenmekte ve belli bir yaptırıma maruz kalmaktadır. Bunların yanında devletin uluslararası platformdaki imajı zedelenecek “ihlalcı devlet” olarak nitelendirilmesi de söz konusu olabilmektedir.

Çocuğun cinsel istismara karşı korunması bağlamında devletlerin yükümlölüğü de ancak söz konusu meselenin ele alındığı insan hakları belgelerine taraf olmayla mümkün olabilmektedir. Nitekim, çocukların cinsel istismara karşı korunmasına yönelik olarak hazırlanan özel ya da genel nitelikli belgelerin tarafı devletler de ilgili belgelerde yer alan düzenlemeleri kendi ulusal hukuklarına aktarmak zorundadır. Uluslararası insan hakları hukukunda çocuk haklarının korunmasının farklı bir görünümü olan cinsel istismara karşı çocuğun korunması meselesi de hem BM temelli belgelerde hem de bölgesel düzlemde hazırlanan belgelerde ele alınmaktadır. Söz konusu belgelere taraf devletler ise çocukların cinsel istismara karşı korunması noktasında gerekli olan tedbirleri almakla yükümlüdür. Ancak çocuğun çevrimiçi cinsel istismara karşı korunması bağlamında devletlerin ne ölçüde yükümlü oldukları hususu meselenin farklı bir boyutudur. Nitekim içinde bulunduğumuz ve dijital çağ olarak nitelendirilen bu dönemin koşulları dikkate alınarak uluslararası belgelerde belirli ölçüde güncellemeler yapılarak çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunması sağlanmalıdır. Dolayısıyla da devletin bu noktada dijital çağın gerekliliklerine uyum sağlaması ve alacağı tedbirleri de buna koşut olarak şekillendirilmesi yerinde olacaktır.

Devletlerin bu noktada yükümlölük alanının belirlenmesi için de evvela çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunmasına yönelik olarak uluslararası insan hakları belgelerinde ne gibi düzenlemelere yer verildiğini tespit etmek gerekmektedir. Dolayısıyla devletlerin çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan kaynaklanan yükümlölük alanının tespiti için, öncelikle BM ve Avrupa Konseyi ekseninde oluşturulan belgelerin meseleyi ne şekilde ele aldıklarını ortaya koymak gerekmektedir.

III. ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI BELGELERİNDE ÇOCUĞUN ÇEVİRİMİÇİ CİNSEL İSTİSMARA KARŞI KORUNMASINA YÖNELİK DÜZENLEMELER

Uluslararası insan hakları hukukunda çocuğun haklarının korunmasına yönelik olarak BM ve bölgesel örgütler (Avrupa Konseyi, Amerikan Devletleri Örgütü ve Afrika Birliği) nezdinde genel ya da spesifik nitelikte birçok belge hazırlanmıştır. Hazırlanan belgelerin niteliği (bildiri, sözleşme, şart vb.) ne olursa olsun amaç her daim çocuğun üstün menfaatinin korunmasıdır. İşbu noktada söz konusu insan hakları belgelerinin, çocuğun korunmasına yönelik münferit pek çok alanın yanında çocuğun cinsel istismarına ilişkin de düzenlemeler getirdiği görülmektedir. Çocuğun çevrimiçi cinsel istismarı, teknolojik gelişmelerinin bir sonucu olarak görece yeni yeni dillendirilmeye başlanan bir olgudur. Uluslararası düzeyde hazırlanan uluslararası insan hakları belgelerinin bir kısmında dönemin şartları gereği cinsel istismarın çevrimiçi boyutuna dair düzenlemelerin yer almaması pek tabidir ki yadırganacak bir husus değildir. Ancak günümüzde çocuklar için engellenmesi ciddi anlamda büyük bir çabaya bağlı olan çevrimiçi cinsel istismar olgusunun devletler nezdinde karşılığı -uluslararası yükümlölük boyutuyla- bahsi geçen insan hakları belgelerinin günümüz koşullarına uyarlanmasına bağlıdır. Dolayısıyla BM ve Avrupa Konseyi çerçevesinde

oluşturulan insan hakları belgelerinin de bu bakış açısıyla değerlendirilmesi gerekmektedir.

A. BM TEMELLİ BELGELER ÇERÇEVESİNDE ÇOCUĞUN ÇEVİRİMİÇİ CİNSEL İSTİSMARA KARŞI KORUNMASI

1. Çocuk Hakları Sözleşmesi

Uluslararası insan hakları hukukunda çocuğun korunması hem uluslararası hem de bölgesel düzlemde üretilen insan hakları belgelerinde farklı konu başlıkları ile yer almaktadır. Çocuğun korunmasına ilişkin uluslararası sözleşmelerden akla ilk gelen Çocuk Hakları Sözleşmesi'dir. Çocuk Hakları Sözleşmesi Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 44/25 sayılı kararı ile 20/11/1989 tarihinde kabul edilmiş ve 02/09/1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²³ Çocuk Hakları Sözleşmesi dünyada en çok sayıda devlet tarafından onaylanan insan hakları belgesidir.²⁴ Anılan bu durum uluslararası platformda çocuğun korunmasına verilen önemi göstermektedir. Sözleşmede, çocuğun korunması amacına yönelik birçok hak²⁵ düzenlenmektedir ve bu haklardan bir tanesi de 19. maddede düzenlenen istismara ve ihmale uğramama hakkıdır.

İlgili madde, Sözleşmeye taraf devletlerin, anne-babaların ya da çocuğun bakımını üstlenmiş herhangi bir başka kişinin bakımı altında olan çocuğa karşı cinsel istismar da dahil olmak üzere her türlü şiddet, ihmal ve istismarı önleyici tedbirleri alması gerektiğini belirtmektedir. Taraf devletler bu anlamda gerekli olan tüm yasal, idari, sosyal ve eğitsel önlemleri almakla yükümlüdür.²⁶ Burada amaçlanan çocuğun istismar ve ihmalden korunmasını sağlamaktır. Nitekim çocuğun cinsel istismarından hareket edersek, çocukların gerek ailelerinde gerekse farklı ortamlarda yaygın biçimde cinsel istismar ve sömürüye maruz kaldıkları yakın geçmişte ortaya konulmuştur.²⁷ Dolayısıyla 19. maddenin esasında çocuğun içinde bulunduğu ve kendini güvende hissettiği ortamlarda tam tersi bir muameleyle karşılaşarak ihmal ve istismara maruz kaldığı gerçekliğinden yola çıkarak düzenlendiği söylenebilir. Bahsi geçen duruma

²³ Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin orijinal metni için (bkz. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child> s.e.t. 28.01.2025).

²⁴ Bkz. Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne 28.01.2025 tarihi itibarıyla taraf olan devlet sayısı 196'dır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (<https://indicators.ohchr.org/> s.e.t. 28.01.2025).

²⁵ Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin içeriğine bakıldığında çocukların yaşam hakkı, vatandaşlık hakkı, ifade özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, özel yaşamına saygı hakkı, kişi güvenliği, eğitim hakkı, sağlıklı yaşam vb. haklara sahip olduğu görülmektedir. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Zihni Merey, "Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi", 2. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2017, Çocuk Hakları, Zihni Merey (Ed.), ss. 82; Mehmet Semih Gemalmaz, Ulusüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri Uluslararası Sistemler C. 2, 2. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 593-627.

²⁶ Elif Kösesoy, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunma Hakkı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 206-207.

²⁷ Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı, 2. Baskı, UNICEF, Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu, New York, 2002, s. 263.

şüphesiz devletin kendi kamu ajanları tarafından çocuğun ihmal, istismar edilmesi ya da şiddete uğraması da dahildir.²⁸

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 34. maddesine bakıldığında ise cinsel istismar ve sömürüye ilişkin doğrudan bir düzenlemenin bulunduğu görülmektedir. Madde taraf devletlerin çocuğun cinsel istismardan ve cinsel sömürden korunması için gerekli tüm önlemleri alması gerektiğine vurgu yapmaktadır. 19. madde çocuğun genel çerçevede her türlü şiddetten korunmasına ilişkin olmasına rağmen 34. madde “cinsel istismar” eylemine odaklanarak devlete yükümlülükler getirmektedir. Madde metni daha detaylı incelendiğinde a bendinde “çocuğun yasa dışı bir cinsel faaliyete girişmek üzere kandırılması ya da zorlanması”, b bendinde “çocukların fuhuş ya da diğer yasa dışı cinsel faaliyette bulundurulması sömürülmesini”, c bendinde “çocukların pornografik nitelikli gösterilerde ve malzemede kullanılarak sömürülmesini” önlemeye yönelik devletin ulusal ve uluslararası düzeyde sözleşmesel yükümlülükleri gereği alması gereken önlemleri düzenlediği görülmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında bir değerlendirme yapıldığında Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunmasına yönelik bir düzenleme bulunmadığı söylenebilir. Sözleşmenin yürürlüğe girme tarihi dikkate alındığında anılan durumun yadırganmaması gerekir. Ancak aradan geçen yirmi beş senelik zaman diliminde Sözleşmenin dijital çağın gereklerine uyumlu hale getirilmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda çocuğun sözleşmede korunan haklarının teknolojinin getirdiği risklere karşı daha etkin şekilde korunması ve dolayısıyla da çocuğun çevrimiçi cinsel istismarını önlemek için gerekli düzenlemelerin Sözleşmeye bir Protokolle eklenmesi gerekmektedir.

2. Çocuk Hakları Sözleşmesinin, Çocukların Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi Hakkında Seçmeli Protokolü

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde çocuğun cinsel istismardan korunmasını daha etkili kılmak amacıyla BM tarafından Çocuk Hakları Sözleşmesinin, Çocukların Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi Hakkında Seçmeli Protokolü²⁹ kabul edildiği görülmektedir.³⁰ Ancak çocuğun doğrudan cinsel istismarı amacını taşımayan ve fakat ticari çıkar elde etmek amacıyla çocuğun cinselliğini kullanmayı ifade eden “cinsel sömürü” olgusu çalışma kapsamı dışında olduğundan, bahsedilen Protokol hakkında bu başlıkta sadece genel bir çerçevenin çizilmesiyle yetinilecektir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 34. Maddesinde her ne kadar çocuğun cinsel istismar ve sömürden korunmasına yönelik düzenlemeler yer almış olsa da BM İnsan Hakları Komisyonu meselenin önemini dikkate alarak çocuk haklarına ilişkin genel bir metin içerisinde birkaç hükme yer vererek değil doğrudan çocuk satışının, fuhşunun ve pornografisinin önlenmesine odaklanan bir belge

²⁸ Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı, s. 264.

²⁹ Çocuk Hakları Sözleşmesinin, Çocukların Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi Hakkında Seçmeli Protokolü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.

(<https://treaties.un.org/doc/Publication/MTDGS/Volume%20I/Chapter%20IV/iv-11-c.en.pdf> s.e.t. 28.01.2025).

³⁰ Begüm Nur Özdemir, “Çocukların Çevrimiçi Ortamda Korunmasına Yönelik Hukuki Yaklaşımlar”, C.2, S.2, Haziran 2024, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Dergisi, ss. 48.

oluşturulması yönünde karar almıştır. Çocuk Hakları Komitesi de bu kararı dikkate alarak aynı yıl içerisinde “BM organları ile İşbirliği-Çocuk Satışı, Fuhşu ve Pornografisi” başlıklı resmi açıklamayı benimsemiştir.³¹ Daha sonrasında tüm bu çalışmaların ürünü olarak BM Genel Kurulu tarafından 18/01/2002 yılında Çocuk Hakları Sözleşmesinin, Çocukların Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi Hakkında Seçmeli Protokolü kabul edilmiştir. Bahsi geçen Protokol çocuğun cinsel istismarının farklı bir görüntüsü olan çocukların cinsel sömürüsünün engellenmesine yönelik bir uluslararası belgedir.

Çocukların cinsel sömürüsü bu belge ekseninde çocukların satışı, çocuk fahişeliği ve çocuk pornografisi şeklinde gerçekleştirilen eylemlerle ortaya çıkmaktadır. Bu noktada artık çocuk tamamen bir meta halini almakta ve çocuğu bu eylemlere zorlayan kişilerin ticari bir çıkar amacıyla hareket ettikleri görülmektedir. Zira sözü edilen kişiler çocuk ile doğrudan cinsel ilişki kurma amacı gütmemekte ve çocuğun cinselliğini ticari menfaat için kullanmaktadır.³² Çocukların Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi Hakkında Seçmeli Protokol incelendiğinde çocukların çevrimdışı ortamda maruz kaldıkları cinsel istismar eylemlerinin önlenmesi amacıyla yönelik olarak devletlerin yükümlülükle donatıldığı görülmektedir. Ancak Protokolde dijital ortamda çocukların cinsel sömürüye maruz kalmalarına neden olabilecek herhangi bir eylemin önlenmesine ilişkin Protokolde doğrudan bir düzenleme yer almamaktadır. O halde çocukların cinsel istismardan korunmasına yönelik teknolojik gelişmeleri dikkate alan sözleşme formatında bir belge bulunmadığı gibi cinsel sömürü anlamında da BM düzeyinde sözleşme formunda veya başka formda bir insan hakları belgesinin bulunmadığı görülmektedir.

3. BM Çocuk Hakları Komitesi 25 Sayılı Genel Yorumu

Daha önce de ifade edildiği üzere Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunmasına yönelik doğrudan bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak uluslararası bir sözleşme formatında olmasa da BM Çocuk Hakları Komitesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 25 Sayılı Genel Yorumu ile dijital çağda çocuğun korunması meselesini ele almıştır. Farklı bir ifadeyle BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin denetim mekanizması olan Çocuk Hakları Komitesi, çocuğun haklarının dijital ortamda korunması bağlamında rehberlik etmek üzere 25 Sayılı Genel Yorumu kabul etmiştir.³³ Uluslararası insan hakları hukukunda sözleşme kadar etkili bir sonuç doğurmasa da sözleşmeden başka formda üretilen belgelerin de insan haklarının ve çalışmayla bağlantılı olarak da çocuk haklarının korunması noktasında öneme sahip oldukları açıktır. Nitekim söz konusu formatta hazırlanan bu belgeler daha sonra hazırlanacak olan ve bağlayıcı nitelik taşıyan sözleşmelere öncülük teşkil etmektedir.³⁴ Dolayısıyla Çocuk Hakları Komitesi tarafından kabul edilen 25 Sayılı Genel Yorumu da bu perspektifle değerlendirmek gerekir.

³¹ Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, s. 513.

³² Polat, s. 102.

³³ Convention on the Rights of Child, Committee on the Rights of Child General Comment No. 25 (2021) on Children’s Rights in Relation to the Digital Environment, United Nations, 2021, PDF için bkz. [https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC/C/GC/25&Lang=en, \(s.e.t. 07.01.2025\)](https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC/C/GC/25&Lang=en, (s.e.t. 07.01.2025))

³⁴ Gemalmaz, s. 559.

Çocuk Hakları Komitesi'nin 25 Sayılı Yorumu, taraf devletlere Sözleşmeyi dijital çağın gerekleri ile uyumlaştırma noktasında rehberlik etmektedir. Dijital çağın gereklerine uygun şekilde çocuk haklarının tanınması, korunması, bu hakların gereğinin yerine getirilmesi ve çocuk haklarına saygı gösterilmesine yönelik olarak taraf devletlerin politikalarının ve mevzuatlarının Sözleşmeye uygun biçimde şekillendirilmesi de yine Genel Yorum içerisinde belirtilen hususlardandır.³⁵ Ayrıca ilgili belge bu noktada “Özel Koruma Tedbirleri” başlıklı bölümünde çocukların dijital ortamda herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmaları sonucunu doğuracak her türlü istismardan korunması gerektiğine vurgu yapmaktadır.³⁶

Çocuğun çevrimiçi cinsel istismarı olgusu ise Genel Yorum'un “Çocuğa Yönelik Şiddet” başlıklı kısmında ele alınmaktadır. Genel Yorumda dijital ortamın çocukların şiddete maruz kalmaları noktasında yeni yöntemler ortaya çıkarabileceği ve bu yeni yöntemlerle birlikte çevrimiçi cinsel istismar eylemlerinin dijital teknolojiler kullanılarak gerçekleştirilebileceği belirtilmektedir. Bu noktada çocuğa yönelik olarak gerçekleştirilmesi muhtemel çevrimiçi istismar eylemlerinin çocuğun tanımadığı bir kişi ya da yakın çevresinden, arkadaşları arasında ve hatta ailesinden biri tarafından gerçekleştirilebileceğine dikkat çekilmekte ve devletin bu eylemleri önleyici gerekli yasal ve idari tedbirleri alması gerektiği önemle vurgulanmaktadır. Ayrıca dijital yöntemler kullanılarak çevrimiçi cinsel istismara maruz kalan çocuklar için de taraf devletlerin mümkün olduğunca önleyici, koruyucu ve onarıcı adalet yaklaşımlarını benimsemeleri gerektiği ifade edilmektedir.³⁷

BM'nin 25 Sayılı Genel Yorumu devletlere Çocuk Hakları Sözleşmesi'nden kaynaklanan ve çocuğun cinsel istismardan korunmasına ilişkin yükümlülükler getiren düzenlemenin sadece çevrimdışı gerçekleşen eylemlerle sınırlı olmadığını göstermektedir. Belgenin teknik hukuki form itibarıyla sözleşme formunda olmaması bu noktada devletlerin bu yükümlülüğünden kurtulmaları anlamına gelmemektedir. Zira Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin amacının “çocuğun üstün menfaatini korumak” olduğu düşünüldüğünde Sözleşmenin günün koşulları ışığında yorumlanması gerektiği açıktır. Çocukların üstün menfaatinin korunması için de dijital çağda devletlerin alacağı tedbirlerin de formunu değiştirmesi zorunludur. Bu doğrultuda devletlerin çocukların çevrimiçi olarak karşılaşabilecekleri zararlardan koruması gerekmektedir.³⁸ Çocukların çevrimiçi cinsel istismarının önlemek için en başta devletin mevzuatını teknolojik gelişmeler ışığında güncellemesi gerekir. Örneğin, devlet yetişkinler tarafından çocuklara yönelik cinsel istismara neden olabilecek daha açık ifadeyle 18 yaşın altındaki çocukları tasvir eden ve içeren herhangi bir cinsel içeriği öncelikle

³⁵ Convention on the Rights of Child, Committee on the Rights of Child General Comment No. 25 (2021) on Children's Rights in Relation to the Digital Environment, s. 2.

³⁶ Convention on the Rights of Child, Committee on the Rights of Child General Comment No. 25 (2021) on Children's Rights in Relation to the Digital Environment, s. 19.

³⁷ Convention on the Rights of Child, Committee on the Rights of Child General Comment No. 25 (2021) on Children's Rights in Relation to the Digital Environment, s. 13-14.

³⁸, Guidelines Child Online Protection, “Keeping Children Safe in the Digital Environment: The Importance of Protection and Empowerment”, International Telecommunication Union, 2021, Geneva, s. 2.

cinsel amaçlarla indirmeyi, erişmeyi, görüntülemeyi, saklamayı, bulundurmayı, dağıtmayı, görüntülemeyi, sergilemeyi ve kullanılabilir hale getirmeyi cezai bir suç haline getiren mevzuatı oluşturmak zorundadır. Bu anlamda Sözleşmeye taraf devletin ulusal mevzuatı, çocukların çevrimiçi cinsel istismardan korumaya yönelik uluslararası mevzuatla da uyumlu olmalıdır.³⁹

Esasında çocukların çevrimiçi cinsel istismardan korunması sadece faile yönelik cezai yaptırımların mevzuata eklenmesiyle mümkün değildir. Devletin bu anlamda yükümlülük alanı geniş olup, alacağı tedbirleri çok yönlü olarak alması gerekmektedir. Bu doğrultuda çocukların dijital ortamda cinsel istismardan korunması için ailenin de dahil edildiği birtakım politikaların oluşturulması faydalı olacaktır. İşbu kapsamda BM 25 Sayılı Yorumda “aile ortamı ve alternatif bakım” başlığı altında dijital platformların kullanılmasında ailenin daha bilinçli hale getirilmesine ilişkin devletlere birtakım yükümlülükler getirilmektedir. Buradaki amaç ebeveynlerin ya da çocuğun bakımından sorumlu kişilerin, dijital okuryazarlık kazanmaları, çevrimiçi biçimde zarara uğrayan çocuğu tespit etme ve buna uygun şekilde yanıt verme fırsatlarına sahip olmasını sağlamaktır.⁴⁰ Bahsedilen durum dışında 25 Sayılı Genel Yorumun, bilgiye erişim noktasında kritik işlev gören ticari şirketlerin ve diğer dijital içerik sağlayıcılarının denetimi hususunda da devletlere bazı yükümlülükler yüklediği görülmektedir. Daha açık ifade etmek gerekirse Sözleşmeye taraf devletler, çocukların zararlı ve güvenilir olmayan içeriklerden korunmasını sağlamak için ilgili şirketlerin ya da dijital içerik sağlayıcılarının güvenli internet ortamı erişimi sağlayacak yöntemleri izlemelerini ve buna ilişkin kılavuz ilkeler geliştirmelerini sağlamak durumundadır.⁴¹ Anılan bu durum her ne kadar genel olarak çocukların haklarının ihlal edilmesinin önlenmesine yönelik olsa da özelde çevrimiçi cinsel istismar olaylarının da önlenmesine önemli katkılar sağlayacaktır. Zira Genel Yorumda da belirtildiği üzere dijital ortam, çocukları hukuka aykırı ya da zararlı eylemlere teşvik eden bilgilerin yanı sıra tacize dayalı, pornografik bilgiler de içerebilmektedir.⁴²

Toparlayacak olursak genel hatlarıyla BM 25 Sayılı Genel Yorumunun, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin günümüz koşullarına uyumunu sağlama noktasında önemli bir işlev gördüğünü söylemek mümkündür. Doğrudan çocukların çevrimiçi istismarına ilişkin olmasa da söz konusu belgenin dijital çağda çocuk haklarının birçok açıdan ihlal edilmesini engelleyecek tedbirleri alma noktasında taraf devletleri yönlendirici etkisi bulunmaktadır. Ancak yine de çocukların çevrimiçi cinsel istismarının uluslararası düzeyde BM tarafından spesifik bir sözleşme ekseninde ele alınması “çocuğun üstün menfaatinin korunması” amacına şüphesiz daha çok hizmet edecektir. Bu amaçla BM tarafından tıpkı bir önceki başlıkta incelenen Seçmeli Protokollere benzer şekilde

³⁹ Guidelines Child Online Protection, “Keeping Children Safe in the Digital Environment: The Importance of Protection and Empowerment”, s. 5.

⁴⁰ Convention on the Rights of Child, Committee on the Rights of Child General Comment No. 25 (2021) on Children's Rights in Relation to the Digital Environment, s. 14.

⁴¹ Convention on the Rights of Child, Committee on the Rights of Child General Comment No. 25 (2021) on Children's Rights in Relation to the Digital Environment, s. 9.

⁴² Convention on the Rights of Child, Committee on the Rights of Child General Comment No. 25 (2021) on Children's Rights in Relation to the Digital Environment, s. 8.

yeni bir protokol hazırlanarak Sözleşmenin kapsamının genişletilmesi isabetli olacaktır.

B. AVRUPA KONSEYİ EKSENİNDE HAZIRLANAN ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI BELGELERİNDE ÇOCUĞUN ÇEVİRİMİÇİ CİNSEL İSTİSMARA KARŞI KORUNMASI

Daha önceki başlıklarda değinildiği üzere çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunmasına yönelik olarak BM tarafından hazırlanmış doğrudan bir uluslararası sözleşme bulunmamaktadır. Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan insan hakları belgeleri incelendiğinde ise sözleşme formunda hazırlanan ve doğrudan çocuğun cinsel istismarını önleme amacını güden Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi diğer ismiyle Lanzarote Sözleşme karşımıza çıkmaktadır. Sözleşme hem çevrimdışı hem de çevrimiçi çocuk cinsel istismarına ilişkin düzenlemelere yer vermektedir. Lanzarote Sözleşmesi'nin dışında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Dijital Ortamda Çocuk Haklarına Saygı Gösterme, Koruma ve Yerine Getirme Yönergeleri Hakkında 2018/7 Sayılı Tavsiye Kararı karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu belgede de yine dijital çağda çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunmasına yönelik birtakım önerilere yer verilmektedir. Son olarak yine Avrupa Konseyi tarafından üretilen ve insan hakları belgeleri arasında çok önemli bir yere sahip olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni incelemek gerekmektedir. Nitekim AIHS'de her ne kadar çocuk haklarına ve cinsel istismara ilişkin doğrudan bir düzenleme olmasa da Sözleşmede yer alan bazı maddeler çerçevesinde Mahkeme çocuğun cinsel istismara maruz kaldığı vakaları incelemektedir. Bu bağlamda belki de yaptırım noktasında devletleri en fazla zorlayan mekanizma AIHS sistemi olduğundan bu başlık altında AIHM'nin çevrimiçi cinsel istismara ilişkin vermiş olduğu kararlar ekseninde birtakım değerlendirmelerde bulunulacaktır.

1. Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (Lanzarote Sözleşmesi)⁴³

BM tarafından üretilen insan hakları belgeleri arasında doğrudan çocuğun cinsel istismardan korunmasına yönelik bir belge olmaması yönündeki eksiklik 25/10/2007 yılında bölgesel ölçekte Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan Çocukların Cinsel Suistimal ve İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi yani Lanzarote Sözleşmesi'yle giderilmeye çalışılmıştır.⁴⁴ Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde genel nitelikte düzenlenen cinsel istismar konusu, Lanzarote Sözleşmesi'nde çocuğun cinsel suistimali ve cinsel istismarı bağlamında daha spesifik olarak düzenlenmiş ve çocuk haklarına ilişkin olarak

⁴³ Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi orijinal metni için bkz. (<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treaty=201> s.e.t. 28.01.2025).

⁴⁴ Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan bu uluslararası sözleşme çalışmada "Lanzarote Sözleşmesi" olarak ifade edilecektir.

diğer insan hakları belgelerinde bu konuya ilişkin düzenlemelerin kapsamının genişletilmesi hedeflenmiştir. Farklı ifadeyle, tıpkı BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde olduğu gibi bölgesel düzeyde de taraf devletler çocukların çevrimiçi cinsel istismardan korunması özelinde daha yüksek standartlar oluşturma amacına yönelik mutabakata varmışlardır.⁴⁵ Bu anlamda Sözleşmenin spesifik bir konuya odaklanarak meselenin daha etkili biçimde ele alınmasını sağladığını söylemek mümkündür. Nitekim Lanzarote Sözleşmesi'nin hazırlık evresinde çocukların cinsel istismarını önleyebilmek için sadece AK tarafından hazırlanan hukuki belgeler değil diğer uluslararası kuruluşların da bu konu hakkındaki karar ve sözleşmeleri detaylı olarak incelenmiştir.⁴⁶

Lanzarote Sözleşmesi çocukların hem çevrimiçi hem de çevrimdışı ortamda cinsel istismardan korunmasına yönelik olarak getirdiği düzenlemelerle diğer uluslararası belgelere örnek teşkil etmektedir. Dolayısıyla dijital çağın beraberinde getirdiği çocuk istismarının çevrimiçi ortamda gerçekleştirilmesi riskini önleme noktasında devlete birtakım yükümlülükler getirmektedir. Sözleşme, taraf devletleri çevrimiçi cinsel istismarın ortaya çıkmasını önleyici tedbirler alması noktasında zorlamaktadır. Nitekim Sözleşmenin giriş kısmında, dikkat çekici bir ifade olarak, çocuklara yönelik cinsel istismar vakalarının gerek uluslararası gerekse ulusal düzeyde endişe verici boyutlara ulaştığı ve çocuğa yönelik cinsel istismarın önlenmesi ve bununla mücadelenin artık uluslararası işbirliğini gerektirdiğine değinilmiştir. Ayrıca bahsi geçen durumun çocukların ve cinsel istismar eylemini gerçekleştirenlerin bilgi ve bilişim teknolojilerini giderek daha fazla kullanmaları neticesinde arttığına dikkat çekilmiştir.

Lanzarote Sözleşmesi'ne göre çocuk, diğer uluslararası belgelerde de olduğu gibi, 18 yaşından küçük kişileri ifade etmektedir (m.3). Çocuğun cinsel suistimali ve cinsel istismarı olarak nitelendirilebilecek davranışlar ise Sözleşmenin 18.-23. maddelerinde düzenlenmiştir. Kısaca değinecek olursak Sözleşmenin 18. maddesine göre, *“ulusal mevzuatın ilgili hükümlerine göre cinsel faaliyet için yasal yaşa ulaşmamış bir çocukla cinsel faaliyetlerde bulunmak”, “baskı, zorlama, tehdit kullanarak ya da aile içi de dahil olmak üzere, tanınmış bir güven, otorite ve nüfuzu suistimal ederek veya çocuğun zihinsel veya fiziksel bir engeli veya bağımlı olmasından faydalanarak çocukla cinsel faaliyetlerde bulunmak”* bu kapsamda sayılabilecek faaliyetler arasındadır. Sözleşme, cinsel istismar olarak nitelendirilebilecek davranışları cinsel faaliyet için yasal yaşa erişmemiş ve yasal yaşa erişmiş çocuklar bakımından ayırmaktadır. Cinsel faaliyet için yasal yaşa erişmemiş çocuklara yönelik her türlü cinsel davranış cinsel istismar olarak nitelendirilirken, diğerlerinde davranışın özgür iradeyi etkilediği durumlarda ve çocuğun zayıflık durumunun suistimali halinde cinsel istismardan söz edilmektedir.⁴⁷

Lanzarote Sözleşmesi'nin içeriğinde çocuğun çevrimiçi cinsel istismarının önemli bir aşaması olan “grooming” ifadesinin açık bir tanımı bulunmamaktadır. Ancak “grooming” eyleminin neyi ifade ettiği Sözleşmenin açıklayıcı raporunda tanımlanmıştır. Buna tanıma göre “grooming”, çocuğun cinsel tatmine ulaşmak

⁴⁵ Özge Hancı, “Çocuk İstismarı ve İhmaline İlişkin Uluslararası ve Ulusal Hukuk Düzenlemeleri”, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2024, Çocuk İstismarı ve İhmaline Çok Bilimli Bakış, İ. Hamit Hancı/Özge Hancı (Ed.), ss. 62.

⁴⁶ Gürol Herkesecan, Çocukların Cinsel İstismarı Suçu TCK m. 103, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 24.

⁴⁷ Hancı, s. 64.

amacıyla bir yetişkin tarafından motive edilmesi ve cinsel istismara hazırlanması olarak ifade edilmektedir. Açıklayıcı rapor, bu eylemin genellikle bir yetişkinin başka bir genç gibi davranarak bir çocukla arkadaş olmasını, çocuğu mahrem konuları tartışmaya çekmesini ve çocuğun cinsellikle ilgili direncini veya engellemelerini azaltmak için yavaş yavaş cinsel içerikli materyallere maruz bırakılmasını içerebileceğini belirtmektedir. Ayrıca “grooming” sonrası fiziksel olarak bir buluşma ortamı oluşturulduğunda çocuğun cinsel istismara maruz kalabileceği de yine açıklayıcı raporda yer almaktadır.⁴⁸

Sözleşmenin açıklayıcı raporunda her ne kadar “grooming” fiilinin gelişen teknolojinin bir sonucu olarak endişe verici boyutlara ulaştığı belirtilse de dikkat çekici olan sadece “grooming” eylemini gerçekleştirmenin yani cinsel içerikli sohbet etmenin bir cezai sorumluluğun doğması için yeterli olmayacağına vurgu yapılmasıdır. Zira rapora göre taraf devletlerin “bir yetişkinin 18. maddenin 2. paragrafının uygulanmasında belirlenen yaşa ulaşmamış bir çocukla buluşma” teklifini kasıtlı olarak suç sayması gerekmektedir. Dolayısıyla, ilişki kurma temaslarını çocukla buluşma teklifi takip etmelidir. Ayrıca cezai sorumluluk doğmadan önce de çocukla buluşma teklifinin amacının belirlenmesi gerektiğine de vurgu yapılmaktadır. Son olarak açıklayıcı raporda, suç olarak nitelendirilmesi gereken tüm bu eylemlerin doğal olarak bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması sonucu gerçekleştirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Nitekim, gerçek temas ya da elektronik olmayan bir biçimde gerçekleştirilen “grooming” eylemleri bu kapsamda yer almamaktadır. Buradaki amaç yalnızca internet aracılığıyla ve çok küçük çocukların dahi giderek daha fazla erişebildiği cep telefonlarını kullanarak cinsel istismara maruz kalınabilecek en tehlikeli yönteme odaklanması ve bunun önlenmesidir.⁴⁹

Lanzarote Sözleşmesi, daha önce de ifade edildiği gibi çocuklara karşı çevrimiçi ya da çevrimdışı işlenen cinsel suçların önlenmesi, faillerin yargılanması ve çocuk mağdurların korunması yönünden atılmış önemli bir adımdır. Çocukların korunmasını odak olarak belirleyen sözleşme, her yönüyle çocuk haklarına saygı, çocuk esenliğinin sağlanması, çocuğun görüşlerine, ihtiyaçlarına ve endişelerine cevap verilmesi ve her zaman çocuğun üstün menfaatine göre hareket edilmesi konularına eğilmiştir. Dolayısıyla, Sözleşmenin pek çok açıdan, çocuğun menfaatleri doğrultusunda önemli bir güvence olarak nitelendirilmesi yanlış olmayacaktır.

Lanzarote Sözleşmesi devletlerin yükümlülük alanını geniş tutmakta ve devletlerin pek çok açıdan tedbirler almasını öngörmektedir. Sözleşme en başta çocukların cinsel suistimal ve cinsel istismarını önleyici tedbirler ile çocukları koruyacak gerekli yasal ve diğer tedbirlerin alınması gerektiğine vurgu yapmaktadır (m.4). Önleyici tedbirler anlamında bilgi ve bilişim teknolojilerinin kullanılmasının beraberinde getirdiği risklere dikkat çekilerek, çocukların cinsel istismar konularında kendilerini nasıl koruyacaklarına ilişkin bilinçlendirilmesi taraf devletlerin yükümlülükleri arasında yer almaktadır (m.6). Sözleşmede yer alan koruyucu tedbirler ise, taraf devletin, mağdurları ve ailelerini desteklemeye

⁴⁸ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, Council of Europe, 2007, Lanzarote, s. 23, (<https://rm.coe.int/16800d3832> s.e.t. 27.01.2025).

⁴⁹ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, Council of Europe, 2007, Lanzarote, s. 23, (<https://rm.coe.int/16800d3832> s.e.t. 27.01.2025).

yönelik programlar geliştirilmesi (m. 11), cinsel sömürü ve cinsel istismar şüphesi bulunan durumların bildirilmesinin teşvik edilmesi (m.12), danışmanlık hizmeti verecek, telefon ve internet acil yardım hatlarının tesis edilmesi (m.13), iyileştirici yardım ve acil psikolojik destek sağlayacak bir düzen kurulması (m. 14) şeklinde sıralanabilir.

Lanzarote Sözleşmesi koruyucu ve önleyici tedbirlerle birlikte devletlere ceza hukukuna ilişkin tedbirler alma zorunluluğu da getirmektedir. Bu anlamda taraf devletler öncelikle yasal olarak bir çocukla cinsel faaliyete girişmek gibi belirli davranışları ceza gerektiren suç olarak mevzuatına eklemelidir (m.18). Ancak çevrimiçi cinsel istismara ilişkin olarak en dikkat çekici düzenleme, *“özellikle internet olmak üzere yeni teknolojiler kullanılarak çocuklara cinsel açıdan zarar verecek davranışların örneğin çocukların cinsel istismarı gerçekleştirme amacıyla kandırılmasının suç olarak kabul edilmesi”* ne dair devletlerin yükümlülükle donatılmasıdır (m. 23). Böylelikle taraf devletler doğrudan çevrimiçi ortamda çocuğun cinsel istismarına yönelik filleri suç olarak nitelendirmek zorundadır. Ayrıca taraf devletler etkili, orantılı ve caydırıcı bir ceza sistemini geliştirebilmek için açık ve net olarak kriterler geliştirmek ve bunun sonucunda caydırıcı bir cezai yaptırımın mevzuata dahil edilmesini sağlamakla yükümlüdür (m. 27). Görüldüğü üzere ilgili hükümlerde devletlerde çocuğa karşı cinsel istismar eylemlerinin engellenmesi adına devletin ceza hukukuna ilişkin mevzuatını etkili, caydırıcı, açık ve net şekilde teknolojik gelişmeler de göz önünde bulundurularak düzenlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. İlgili hükümler dikkate alındığında Sözleşmenin cinsel istismarı engellemek adına değişen şartları göz önünde bulundurduğu, olaya geniş perspektifle baktığı açıktır. Ancak açıklayıcı raporla birlikte bir değerlendirme yapıldığında öncelikle “grooming” eylemleri neticesinde çocuğun cinsel istismara uğramasının cezai bir karşılığı olmasını, cinsel içerikli sohbet sonrasında gerçekleştirilecek buluşma faaliyetine ve hatta buluşmanın amacına bağlaması eleştirilebilir. Şöyle ki yetişkin olduğu halde kendini daha genç tanıtarak çocuğu cinsel istismar amacı taşıyan ve bu amacını da cinsel içerikli sohbetle gerçekleştirilen bir kişinin yaptığı eylemin salt bu haliyle cezai bir karşılığının bulunması gerekmektedir. Sözleşmenin cezai sorumluluğu belirli aşamalara bağlı kılması sonrasında daha ağır neticelere sebep olabilecektir. Nitekim cinsel istismarın bilgi iletişim teknolojileri aracılığıyla çevrimiçi ortamda fiziksel bir buluşmaya gerek olmaksızın gerçekleştirilebilmesi de mümkündür. Esas mesele çevrimiçi ortamda ortaya çıkabilecek cinsel istismar olarak nitelendirilebilecek eylemlerin önlenmesi ve caydırıcı nitelikteki yaptırımlar öngörerek kişinin bu gibi eylemlerde bulunmasının önüne geçilmesidir. Dolayısıyla öncelikle Sözleşmenin halihazırdaki düzenlemelerinin daha güncel ve etkili hale getirilmesi, devletlerin de cinsel istismar neticesinde ortaya çıkan cezai sorumluluk boyutunu genişleterek ulusal mevzuatlarını şekillendirmeleri yerinde olacaktır.

Son olarak Lanzarote Sözleşmesi tüm bu düzenlemelerin daha etkili şekilde hayata geçirilmesi için Sözleşmeye taraf devletlerin ilgili hükümleri uygulanmasını temin etmek amacıyla özel bir izleme mekanizması oluşturulmuştur. Taraflar Komitesi olarak adlandırılan bu izleme mekanizması Komite, çocukların cinsel istismarını önleme ve bunlarla mücadele etme kapasitelerini geliştirmek amacıyla üye devletler arasında bilgi toplama ve analiz etme, bilgi, deneyim ve iyi uygulamaların paylaşımını kolaylaştırarak işbirliğini sağlama gibi işlevleri yerine getirmektedir (m. 41). Sözleşmenin denetim organı her ne kadar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi etkin bir yargısal mekanizma olarak görünmese de Taraf devletlerin sunacakları periyodik raporlar doğrultusunda uluslararası platformda devletin insan haklarına ilişkin karnelerini

ortaya koyacaktır. Dolayısıyla, devletler ihlalcı bir devlet görünümünde olmamak adına İzleme Komitesine sunacakları raporlar doğrultusunda Sözleşmenin gereğini yerine getirmek zorundadırlar.

2. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Dijital Ortamda Çocuk Haklarına Saygı Gösterme, Koruma ve Yerine Getirme Yönergeleri Hakkında 2018/7 Sayılı Tavsiye Kararı

Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan ve çocuğun cinsel istismarını önlemeye yönelik önemli bir yapı taşı olan Lanzarote Sözleşmesi, belirttiği üzere çocuğun çevrimiçi cinsel istismarının bilgi iletişim teknolojileri aracılığıyla gerçekleştirilmesini engellemeye yönelik tedbirleri içermektedir. Ancak Avrupa Konseyi 2018 yılında söz konusu belgenin dışında Bakanlar Komitesinin dijital ortamda çocuk haklarına saygı gösterilmesi ve hakların yerine getirilmesine ilişkin 2018/7 sayılı tavsiye kararını oluşturmuştur.⁵⁰ Söz konusu tavsiye kararı 04/06/2018 tarihinde Bakanlar Komitesi'nin 1321. oturumunda kabul edilmiş ve çocuğun dijital ortamda karşılaşması muhtemel cinsel istismar eylemlerinden korunması bakımından devletlerin alması gereken tedbirler daha güncel bir versiyonla dile getirilmiştir. Böylelikle gerek BM Çocuk Hakları Sözleşmesi gerekse Avrupa Konseyi tarafından çocuk haklarının korunması özelinde hazırlanan insan hakları sözleşmelerine taraf devletlerin ilgili sözleşmelere ilişkin taahhütleri yeniden teyit edilebilecektir. Daha açık ifade etmek gerekirse, söz konusu tavsiye kararı temelinde Avrupa Konseyi üyesi devletlerin çocuk haklarının dijital ortamda etkin şekilde korunması için mevzuatlarını, kamu politikalarını ve uygulamalarını güncel tutmaları gerektiğine vurgu yapmaktadır.⁵¹

Tavsiye kararı çağın beraberinde getirdiği dijital ortamın halihazırda karmaşık olan yapısının hızlı ve öngörülemeyen bir değişikliğe maruz kalabileceğine vurgu yapmaktadır. Nitekim dijital yani çevrimiçi ortamın çocukların yaşamlarını birçok yönden yeniden şekillendirdiği ve onların haklarından yararlanmaları için fırsatlar ve aynı zamanda da riskler doğurduğu ortadadır. Tavsiye kararının önsözünde Avrupa Konseyi'nin, bilgi ve iletişim teknolojilerinin çocukların yaşamlarında eğitim, sosyalleşme, kendini ifade etme ve geliştirme gibi konularda önemli bir araç olduğunu kabul ettiği görülse de Konsey, bunların kullanımının şiddet, sömürü ve istismar gibi riskler yaratabileceğini önemle vurgulamaktadır.⁵²

⁵⁰ Bkz. Recommendation CM/Rec(2018)7 of the Committee of Ministers to member States on Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment, (<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016808b79f7>, s.e.t. 16.01.2025).

⁵¹ Handbook for Policy Makers on the Rights of the Child in the Digital Environment to support the Implementation of Recommendation CM/Rec(2018)7 of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Guidelines to Respect, Protect and Fulfil the Rights of the Child in the Digital Environment, s. 10, (<https://rm.coe.int/handbook-for-policy-makers-on-the-rights-of-the-child-in-the-digital-e/1680a069f8>, s.e.t. 16.01.2025).

⁵² Handbook for Policy Makers on the Rights of the Child in the Digital Environment (to support the Implementation of Recommendation CM/Rec(2018)7 of the Committee of

Avrupa Konseyi tarafından Lanzarote Sözleşmesi'nden 11 yıl sonra üretilen bu belge şüphesiz ki çevrimiçi ortamda çocukların hak ihlaline uğrama risklerinin fazlalaşmasına yönelik alınmış bir aksiyondur. Bunların içerisinde çocukların çevrimiçi cinsel istismarı amacı güden ve “grooming” şeklinde ifade edilen davranış şekli de yer almaktadır. Zira tavsiye kararının “korunma ve güvenlik hakkı” başlıklı altıncı bölümünde çocuğun çevrimiçi ortamda karşılaşabileceği her türlü cinsel şiddet ya da istismardan korunması hakkının bulunduğu değinilmektedir. Bu kapsamda en önemli düzenlemeler ilgili başlık altındaki “çocuk cinsel istismarı materyallerine ilişkin tedbirler” bölümünde yer almaktadır. Ayrıca devletlere, çevrimiçi ortamda çocuk cinsel istismarı materyalinin bildirilmesi ve kaldırılması için yardım hatlarının kurulması, kolluk kuvvetleri ile bağlantılı olan çevrimiçi platformlarının oluşturulması ve dijital ortamda cinsel istismar gibi ihlaller sonucu hakları ihlal edilen çocuklara yardım sağlanması için devletlere birtakım önerilerde bulunmaktadır.⁵³

Yine aynı belgenin “eğitim hakkı” başlıklı bölümünde çocukların, çevrimiçi cinsel istismarı amacını güden potansiyel zararlı davranışların farkında olmalarını ve bununla başa çıkabilmelerini sağlayabilecek eğitim programlarının desteklenmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Bu kapsamda çocukların internet kullandığı ortamlarda, okul ya da çocuklarla etkileşim halinde olan kuruluşlarda dijital okuryazarlığın teşvik edilmesi hususunda devletlerin kapsamlı biçimde tedbir alması gerektiği belirtilmektedir.⁵⁴

İlgili belge çocuklara yönelik bu ve benzeri eylemlerin ortaya çıkmaması adına devletlere, kamu-özel iş birliğine dayalı şekilde bilgi iletişim teknolojilerini devreye sokan ticari işletmelere ve diğer paydaşlara BM 25 Sayılı Genel Yorumuna benzer şekilde tavsiyelerde bulunmaktadır. Örneğin tavsiye kararına göre, devletler bu anlamda ticari işletmelerin ve diğer ilgili paydaşların, öncelikle yerel sunucularda bulunan herhangi bir çocuk cinsel sömürüsü ve istismarı materyaliyle ilgili meta verilerin kullanılabilirliğini güvence altına almak durumundadır. Devletler güvence altına aldıkları bu verileri daha sonra kolluk kuvvetlerine sunmalı, bu materyalleri kaldırmalı ve kaldırılması beklenirken, kendi yetki alanları dışındaki sunucularda bulunan bu tür materyallere erişimi kısıtlamak için gerekli tüm adımları derhal atmalıdır. Yine çocukların dijital ortamda karşılaşabileceği risklerle ilgili olarak ebeveyn ve bakıcı odaklı bir eğitim programının hazırlanması devletlerin alması gereken tedbirler arasındadır.⁵⁵

Ministers of the Concil of Europe on Guidelines to Respect, Protect and Fulfil the Rights of the Child in the Digital Environment s. 9.

⁵³ Recommendation CM/Rec (2018)7 of the Committee of Ministers to member States on Guidelines to Respect, Protect and Fulfil the Rights of the Child in the Digital Environment, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016808b79f7>, (s.e.t. 16.01.2025), s. 9.

⁵⁴ Handbook for Policy Makers on the Rights of the Child in the Digital Environment to support the Implementation of Recommendation CM/Rec(2018)7 of the Committee of Ministers of the Concil of Europe on Guidelines to Respect, Protect and Fulfil the Rights of the Child in the Digital Environment, s. 54-55.

⁵⁵ Recommendation CM/Rec (2018)7 of the Committee of Ministers to member States on Guidelines to Respect, Protect and Fulfil the Rights of the Child in the Digital Environment, s. 19, 22, 28.

O halde Avrupa Konseyi 7 Sayılı Tavsiye Kararının da üye devletler için bağlayıcı nitelik arz etmese de tıpkı BM 25 sayılı Genel Yorumu benzer şekilde, dijital ortamda çocukların çevrimiçi cinsel istismardan korunması için önemli düzenlemeler içeren belgeler arasında yer aldığını söylemek mümkündür. Nitekim söz konusu belge, Avrupa Konseyi üyesi devletlere çocukların cinsel istismarı özelinde Lanzarote Sözleşmesi'nin ardından bir rehber niteliği taşımaktadır. Şüphesiz ki tavsiye kararında devletlere sadece tavsiyelerde bulunduğu ve devletlerin herhangi bir yükümlülük altına girmediği ortadadır. Ancak ilgili belgede yer alan düzenlemeleri uygulamaya aktarabilen devletlerin, Lanzarote Sözleşmesi'nden kaynaklanan yükümlülüklerini de dolaylı olarak yerine getirmiş olacakları yadsınamaz bir gerçektir.

3. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Çocuğun cinsel istismara karşı korunmasına ilişkin olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin içeriğinde özel bir hüküm bulunmamaktadır. Sözleşme düzenlediği haklar bakımından hakkın öznesini “herkes” olarak belirlemiştir. Dolayısıyla spesifik olarak çocuğu özne olarak kabul eden bir düzenleme Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer almasa da “herkes” ibaresi pek tabidir ki çocuğu da kapsamaktadır. Bununla birlikte Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi çocuğun cinsel istismardan korunmasını, Sözleşmede ilişkilendirdiği bazı maddelerin kapsamına dahil etmiştir. Böylelikle AİHM tarafından verilebilecek herhangi bir ihlal kararına maruz kalmamak adına devletlerin çocuğun cinsel istismarını önlemeye yönelik tedbirleri alması gerekmektedir.

Çocuğun Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin dışında AİHS de çocuğa ilişkin özel bir hüküm düzenlememekle birlikte çocuğun cinsel istismarı olgusunu çoğunlukla 3. maddede düzenlenen işkence yasağı ve 8. maddede düzenlenen özel yaşamın gizliliğine ilişkin düzenleme kapsamında değerlendirmiştir. Zira AİHM, Sözleşmede yer alan birinci kuşak hakların yanında, bu hakların somutlaşması ve gerçekleşmesi için özellikle kırılgan grupta yer alan hak özneleri için arka planda yer alan ekonomik ve sosyal boyuta dikkat çeken içtihatları yer vermektedir.⁵⁶ AİHM böylelikle vermiş olduğu kararlarla Sözleşme sisteminde düzenlenen hakların kapsamını genişletmekte ve bu kararlar arasında çocuğun cinsel istismardan korunmasına ilişkin olanları da bulunmaktadır.

AİHS'ye taraf devletler tıpkı Lanzarote Sözleşmesi'ne benzer şekilde AİHS'nin 3. ve 8. maddeleri uyarınca, çocukların cinsel istismarını suç sayan yasal düzenlemeleri hayata geçirmeli ve bunları, çocukların özel kırılganlıklarını, onurlarını ve çocuk ve mağdur olarak haklarını göz önünde bulundurarak etkili soruşturma ve kovuşturma yoluyla pratikte uygulamaları gerekmektedir. Gerekli yasal ve düzenleyici tedbirleri uygulamaya koyma konusundaki bu olumlu yükümlülük, özellikle savunmasız oldukları ve yetkililerin münhasır kontrolü altında oldukları durumlarda, çocukların sağlığını ve refahını koruma görevi olan bir kamu hizmeti bağlamında özellikle önemlidir. Çocukların cinsel istismarını

⁵⁶ Enes Kethüda, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Sosyal Haklar: Özel Yaşama ve Aile Yaşamına Saygı Hakkı Kapsamında Bir İnceleme (Social Rights in Individual Applications to the European Court of Human Rights and the (Turkish) Constitutional Court: an Analysis in the Context of the Right to Respect for Private and Family Life) (with an extended summary in English), Adalet Yayınevi, Ankara, 2024, s. 211.

içeren başvurularda AİHM, kırılgan gruplar arasında özel bir öneme sahip olmaları nedeniyle çocukların etkili koruma hakkına sahip olduğunu ve devletlerin özel dikkat göstermeleri gerektirdiğini sık sık vurgulamaktadır.⁵⁷

AİHM'nin vermiş olduğu kararların çocukların cinsel istismardan korunması özelinde devletlere birtakım yükümlülükler yüklediği görülmektedir. Bu anlamda Mahkemenin vermiş olduğu bazı kararlara bakıldığında⁵⁸ hem dikey hem de yatay etki bağlamında değerlendirmelerde bulunduğu görülmektedir. AİHM, devletlerin etkili bir mevzuat oluşturması gerekliliğinin dışında, aldıkları önleyici, koruyucu tedbirleri ve hatta soruşturma usullerini de incelemeye alarak kararlarını bu doğrultuda vermektedir. Farklı bir ifadeyle, Mahkemenin vermiş olduğu kararlarda devletlerin sadece negatif yükümlülükle donatılmadığı, buna ek olarak pozitif yükümlülük de getirilebileceğine değinilmektedir. Ayrıca ilgili kararlar incelendiğinde, taraf devletlerin, yeterli koruyucu tedbirleri almadığı ve bunun yanı sıra ceza hukukuna ilişkin olarak oluşturdukları mevzuatın yeterince caydırıcı olmadığına vurgu yapıldığı görülmektedir. O halde denilebilir ki, AİHM bakımından cezanın yeterince caydırıcı olması ve koruyucu tedbirlerin de sadece mevzuatta kalmayıp uygulamaya gerektiği gibi aktarılması zorunludur.

Tüm bu bilgiler ışığında, AİHM'nin vermiş olduğu kararların genellikle çocuğun menfaatini koruduğu, her somut olayı kendi koşullarına göre değerlendirdiği, ilgili maddeler hakkında hem esas hem de usule ilişkin ayrı ayrı değerlendirmeye yaptığı göz çarpmaktadır. AİHM'nin vermiş olduğu kararlarda devletler hakkında genelde ihlal kararı verildiği ve çocuğun cinsel istismara karşı korunması açısından Sözleşme sisteminin etkili koruma sağladığı açıktır. Her ne kadar spesifik olarak bir hüküm bulunmasa da Sözleşme'nin denetim organı AİHM'nin içtihatlarının, çocuğun haklarını ön planda tutan bir tutum sergilediği ve devletin bu konudaki yükümlülük alanını genişlettiği söylenebilir. Mahkemenin sözü edilen bu kararları daha önce de belirtildiği üzere çevrimdışı cinsel istismar fillerinin sonucu verilmiştir.⁵⁹

Çocuğa yönelik cinsel istismar filinin çevrimiçi ortamda gerçekleştirilmesine ilişkin AİHM'nin önüne getirilen başvuruda Mahkemenin benzer bir karar verdiği görülmektedir. Başvuruya konu olayda bir arkadaşlık sitesinde 12 yaşında olan çocuğun kendisinden habersiz yaşını, fiziksel özelliklerini anlatan ve kendisinin kişisel sayfasına ilişkin bilgileri içeren link oluşturulmuştur. Bu linke tıklayan kişiler başvurucunun kişisel bilgilerine kolaylıkla erişmektedir. Hatta başvurucunun kendisi ile yaşıt ya da daha büyük

⁵⁷ Guide on the Case-Law of the European Court on Human Rights, Rights of the Child, Updated on 31 August 2024, s. 49, (https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_rights_of_the_child_eng, s.e.t. 10.01.2025).

⁵⁸ E.S. ve diğerleri/ Slovakya Başvurusu, AİHM, Başvuru No: 8227/04, K. T. 15.09.2009, bkz. (<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-93955>, s.e.t. 10.01.2025); AİHM X ve Y / Hollanda Başvurusu, AİHM, Başvuru No: 8978/80, K.T. 26.03.1985, bkz. (<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57603>, s.e.t. 10.01.2025); C.A.S. and C.S. / Romanya Başvurusu, AİHM, Başvuru No: 26692/05, K.T. 20.03.2012, (<https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-109741>, s.e.t. 28.01.2025).

⁵⁹ E.S. ve diğerleri/ Slovakya Başvurusu, AİHM, Başvuru No: 8227/04, K. T. 15.09.2009, bkz. (<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-93955>, s.e.t. 10.01.2025); AİHM X ve Y / Hollanda Başvurusu, AİHM, Başvuru No: 8978/80, K.T. 26.03.1985, bkz. (<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57603>, s.e.t. 10.01.2025); C.A.S. and C.S. / Romanya Başvurusu, AİHM, Başvuru No: 26692/05, K.T. 20.03.2012, (<https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-109741>, s.e.t. 28.01.2025).

kişilerle cinsel birliktelik yaşamak istediğine ilişkin de gerçek dışı bilgiler bu arkadaşlık sitesine yazılmıştır. Ulusal mahkemeler mevzuatta kişisel mahremiyeti dijital ortamda koruyan bir hüküm bulunmaması nedeniyle servis sağlayıcının paylaşımına müdahale etmemiştir. AİHM dijital ortamda çocuğun cinsel istismarına ilişkin olarak önüne gelen bu başvuruda dijital ortamda cinsel istismarın önlenmesi noktasında devletin gereken özeni göstermesi ve yeterli tedbirleri alması gerektiğini belirtmektedir. Şöyle ki AİHM çocuğun sadece fiziksel ortamlarda değil çevrimiçi ortamlarda da cinsel istismardan korunması gerektiğini belirterek devletlerin bu anlamda faillerin cezalandırılması için daha etkin çalışmaları gerektiğine vurgu yapmaktadır.⁶⁰

AİHM'ye göre devletlerin AİHS'den kaynaklanan pozitif yükümlülükleri gereği alacakları tedbirlerin dijital çağın gereklerine uyumlaştırması zorunludur. Nitekim Mahkeme önüne gelen başvurularda dinamik yorum yöntemi gereği Sözleşmeyi günün koşulları ışığında uygulamaktadır. Ayrıca uluslararası insan hakları hukukunda sözleşmelerin normatif bütünselliği ilkesi gereği uluslararası insan hakları denetim organları önlerine gelen başvuruları incelerken başkaca insan hakları sözleşmelerinden faydalanabilmektedir. Bahsi geçen durum göz önünde bulundurulduğunda AİHM'nin çocuğun çevrimiçi cinsel istismarına ilişkin başvurularda da Avrupa Konseyi çerçevesinde üretilen bir belge olan Lanzarote Sözleşmesi'nden kendisini soyutlayamayacağı ortadadır. Nitekim AİHM'nin birçok kararında Konsey tarafından ve hatta BM tarafından üretilen belgelere göndermelerde bulunduğu bilinmektedir.⁶¹ O halde Mahkemenin çevrimiçi cinsel istismara ilişkin başvurularda da benzer şekilde hareket edebileceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

SONUÇ

Çocuğun üstün menfaatinin korunması şüphesiz ki uluslararası toplumda üzerinde durulması gereken en önemli meselelerden biridir. Nitekim çocuk haklarının korunması bilinci devletlerin ulusal hukuklarında öncelikli bir mesele olarak ele alınmakta, bu amaçla devletler mevzuatlarını çağın koşullarını da dikkate alarak gözden geçirmektedirler. Uluslararası ölçekte de meselenin bu perspektifte ele alınmaya çalışıldığını söylemek mümkündür. Çocuğa karşı gerçekleştirilen şiddet eylemlerinden biri olan ve çocuğun üzerinde çok yönlü bir biçimde olumsuz etki bırakan cinsel istismara ilişkin birçok uluslararası insan hakları belgesinin hazırlanması ve devletlerin de bunları her daim desteklemesi bunun bir kanıtıdır. Devletlerin çocuk haklarının korunmasını ön plana alan sözleşmeleri onaylamaktan çekinmemeleri pek tabidir ki onları birtakım yükümlülükler altına sokmaktadır.

Uluslararası insan hakları hukukunda çocuk haklarının korunması için atılan en önemli ve en ciddi adım, Birleşmiş Milletler tarafından Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin hazırlanması ve kabul edilmesidir. Sözleşme en başta “çocuğun

⁶⁰ Bkz. K. U. / Finlandiya Başvurusu, AİHM, Başvuru No. 2872/02, K.T., 02.03.2009, parag. 47-49, (<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89964>, s.e.t. 28.01.2025).

⁶¹ Bkz. G.U. / Türkiye Başvurusu, AİHM, Başvuru No: 16143/10, K.T. 18.10.2016, parag. 49-50, (<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-174633>, s.e.t. 28.01.2025); C.A.S. and C.S. / Romanya Başvurusu, AİHM, Başvuru No: 26692/05, K.T. 20.03.2012, parag. 53-54, (<https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-109741>, s.e.t. 28.01.2025); Söderman/İsveç Başvurusu, AİHM Büyük Daire, Başvuru No:5786/08, K.T. 12.11.2013 parag. 51, (<https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-128043>, s.e.t. 28.01.2025).

üstün menfaati” ilkesinden hareketle çocukların haklarının korunmasına yönelik kapsamlı birçok düzenlemeye yer vermektedir. Çocukların cinsel istismardan korunması da bu düzenlemeler arasında yer almaktadır. Çocukların çevrimiçi cinsel istismardan korunmasına ilişkin ise Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde doğrudan bir düzenlemenin bulunmadığı dikkat çekmektedir. Ancak bahsi geçen durum Sözleşmenin hazırlandığı dönemin şartları dikkate alındığında çok normaldir. Bununla birlikte, günümüz koşullarında cinsel istismarın farklı bir boyutunun ortaya çıktığı da yadsınamaz bir gerçektir. BM tarafından çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunması hususu bağlayıcı nitelik arz eden bir uluslararası sözleşme ile düzenlenmiş olmasa da BM, toplumun mihenk taşı olan “çocuğun korunmasını” teknolojinin getirmiş olduğu riskleri de dikkate alarak sürekli gündemde tutmaktadır. BM’nin bu çerçevede dikkat çeken en önemli belgelerinden biri Çocuk Hakları Komitesi tarafından hazırlanan 25 Sayılı Genel Yorum’dur. Genel Yorum çocuk haklarının korunmasında bilgi iletişim teknolojilerinin gelişiminin sonuçlarının dikkate alınması yönünde devletlere birtakım önerilerde bulunmaktadır. Genel Yorumda çocuk haklarının dijital çağda tam manasıyla korunması için devletlere bir yol haritası çizilmeye çalışılmaktadır. Nitekim çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunması da doğrudan ilgili belgede yerini almıştır. Buna göre devletler çevrimiçi cinsel istismarı önlemek, çocukları bu eylemden korumak için mevzuatlarını şekillendirmekle yükümlüdür. Daha açık ifadeyle devletlerin de belirlenen bu uluslararası standartlar doğrultusunda ulusal mevzuatlarını uyarlamaları ve güncellemeleri gerekmektedir.

Avrupa Konseyi ekseninde çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunmasına yönelik en belirgin düzenlemelerin Lanzarote Sözleşmesi’nde yer aldığı görülmektedir. Lanzarote Sözleşmesi çocuğun cinsel istismardan korunması özelinde hazırlanan çok önemli bir belgedir. Zira bahsi geçen Sözleşme’nin odağı doğrudan çocukların cinsel istismardan korunması olup, önsözünde cinsel istismarın bilgi iletişim teknolojileri aracılığıyla da gerçekleşmesi riskine vurgu yapılmıştır. İlgili belgede çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunması gerektiğine ilişkin düzenlemeler de bulunmaktadır. Bu bağlamda Sözleşmenin ilgili maddesinde, devletlerin çocuğun çevrimiçi istismardan korunmasına dair yükümlülüklerine vurgu yapılmaktadır. Böylelikle taraf devletler çevrimiçi ortamda çocuğun cinsel istismarına yönelik filleri suç olarak nitelendirmek ve bunun yanında etkili, orantılı ve caydırıcı bir ceza sistemini yerleştirerek caydırıcı bir cezai yaptırımı mevzuata dahil etmek zorundadır. Ancak devletler bahsedilen standartları ulusal sistemlerine entegre ederken açık ve net şekilde teknolojik gelişmeleri de göz önünde bulundurmak durumundadır. Sözleşmenin devletlere getirdiği bu yükümlülükler, dijital çağın zorunlu bir sonucu olarak meselenin daha detaylı şekilde ele alındığını göstermektedir. Söz konusu düzenlemelerin dijital çağ ile tam anlamıyla senkron şekilde ve dijital çağın gereklerini ortaya koyan detaylı düzenlemelere yer verdiği görüldüğü Sözleşmede yer alan bazı hususlar eleştiriye açıktır. Sözleşmenin açıklayıcı raporunda teknolojinin çocuğun çevrimiçi ortamda cinsel istismarına neden olabilecek riskleri beraberinde getirdiği ve bunların neler olduğu kapsamlı biçimde ele alınmıştır. Ancak “grooming” eylemiyle bağlantılı olarak çevrimiçi cinsel istismar eyleminin cezai sorumluluk doğurmasının bazı ön koşullara bağlanması çocuğun aleyhine sonuç doğurabilecektir. Bu bağlamda çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunmasına yönelik kişinin cezai sorumluluğunu doğuracak bu eylemlerin kapsamının genişletilmesi yerinde olacaktır.

Avrupa Konseyi’nin çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunması amacına hizmet eden ve Lanzarote Sözleşmesi ile bağlantılı -ancak ondan daha

güncel olan- bir diğer belgesi ise Bakanlar Komitesi tarafından hazırlanan 2018/7 sayılı tavsiye kararıdır. Söz konusu tavsiye kararı 2018 tarihinde Bakanlar Komitesi tarafından çocuğun dijital ortamda karşılaşması muhtemel cinsel istismar eylemlerinden korunması için devletlerin alması gereken tedbirlere güncel bir yaklaşımla değinmektedir. Tavsiye kararında dijital ortamda çocuğun cinsel istismardan korunması için üye devletlerin mevzuatlarını, kamu politikalarını ve uygulamalarını güncellemeleri gerektiği önemle vurgulanmaktadır. Bu bakımdan söz konusu belgenin BM'nin 25 Sayılı Yorumu ile benzer bir amaç güttüğünü söylemek mümkündür. Ayrıca çevrimiçi cinsel istismar konusunda daha detaylı ve belirgin düzenlemeler içeren ve Bakanlar Komitesi'nin Dijital Ortamda Çocuk Haklarına Saygı Gösterme, Koruma ve Yerine Getirme Yönergeleri Hakkında 2018/7 Sayılı Tavsiye Kararı'na koşut bir Protokolle Lanzarote Sözleşmesi'nin daha kapsamlı bir hale getirilmesi isabetli olabilir. Böylelikle sözleşme formunda hazırlanacak olan bu belgelere taraf olan devletlerin de yol haritaları daha belirgin olacak ve çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunması için devletlerin daha etkin biçimde tedbir alması sağlanabilecektir.

Avrupa Konseyi'nin insan haklarının korunması ve geliştirilmesi noktasında ürettiği en önemli belge olan AİHS'ye bakıldığında doğrudan çocuk haklarının korunmasına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak çocuk haklarının da insan hakkı olması nedeniyle çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunmasına ilişkin AİHM, AİHS'nin 3. maddesinde yer alan "işkence yasağı" ve 8. maddesinde yer alan "özel yaşamın korunması" çerçevesinde cinsel istismar vakalarını değerlendirmektedir. Çevrimiçi cinsel istismarla ilgili olarak AİHM'nin vermiş olduğu kararda yine devletlerin pozitif yükümlülüğü olduğuna vurgu yapılmaktadır. AİHM, devletlerin dijital çağın gereklerine uyumlu bir şekilde ceza sorumluluk sistemi geliştirmeleri ve devletlerin çevrimiçi ortamda gerçekleşebilecek bu tür eylemleri önleyici tedbirler almaları hususunda yükümlülük altına sokmaktadır.

BM ve Avrupa Konseyi özelinde çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunması için devletleri dijital çağa ayak uyduracak biçimde hareket etmeye yönlendirdiği güncel belgelerin sözleşme niteliği taşıması dikkat çekmektedir. Çevrimiçi cinsel istismara özellikle dikkat çeken belgeler Genel Yorum ve Tavsiye Kararı formunda hazırlanmıştır. Dolayısıyla devletler açısından bağlayıcı nitelik taşımayan bu belgelere devletlerin ne ölçüde uyacağı tartışmalıdır. O halde yapılması gerekenin öncelikle uluslararası düzeyde BM tarafından doğrudan "çocuğun cinsel istismardan korunması" özelinde bağlayıcı nitelik taşıyan sözleşme formatında bir belge hazırlanmasıdır. Ayrıca BM tarafından hazırlanması gereken bu belgenin dijital çağın gerekliliklerini göz önünde bulundurması ve 25 Sayılı Genel Yorumda belirtildiği gibi devletlerin çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunması hususunda da güncel yükümlülükler ile donatılması gerekmektedir. Dolayısıyla "çocuğun üstün menfaatinin korunması" denince aklı gelen ilk uluslararası metin olan BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin bu kapsamda genişletilmesi gerekmektedir. BM tarafından hazırlanacak bir Protokolle bu sorunun çözülmesi mümkündür.

Toparlayacak olursak uluslararası düzlemde insan hakları belgelerinde çocukların cinsel istismarını önlemeye yönelik devletlere yüklenen yükümlülüklerin çevrim içi cinsel istismarı da kapsayıcı şekilde güncellemeleri gerektiği hususu gerek BM gerekse Avrupa Konseyi tarafından kabul edilmektedir. Nitekim dijital ortamda gerçekleştirilen söz konusu fiilin fiziki ortamda gerçekleştirilen cinsel istismarla benzer sonuçlara yol açtığı aşikardır. İşbu kapsamda öncelikle çocuğa ilişkin olarak doğrudan ya da dolaylı

düzenlemeler içeren insan hakları belgelerinin sözleşme formunda olup daha kapsayıcı düzenlemelere yer vermesi zorunludur. Anılan bu durumun bir sonucu da devletlerin üstlendiği yükümlölükler bakımından ortaya çıkacaktır. Böylelikle de çocuğun çevrimiçi cinsel istismardan korunması amacına yönelik olarak uluslararası düzeyde hazırlanan sözleşme formundaki belgelerle, devletlerin yükümlölüklerinin dijital çağın gerekliliklerine uyumlu şekilde daha hızlı ve etkin şekilde güncellenmesi sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

- Ali S / Haykal H A / Youssef Mohammed Youssef E, "Child Sexual Abuse and the Internet – a Systematic Review", S. 6, 2013, Human Arenas, ss. 404-421.
- Alston P / Goodman R, International Human Rights, Oxford University Press, Oxford, 2013.
- Artuk M E vd., Ceza Hukuku Özel Hükümler, 20. Baskı, Adalet Yayıncılık, Ankara, 2022.
- Aslan D, "Cinsel İstismar Nedir?", <https://www.deryaaslan.av.tr/cinsel-istismar-nedir>, (s.e.t. 31.05.2024).
- Barut Bektaş B, "Teknoloji Çağının Konuşulmayan Gündemi: Çevrimiçi Çocuk Cinsel İstismarı", S.22, 2023, Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi, ss. 83-106.
- Brown R, Eliminating Online Child Sexual Abuse Material, Routledge, New York and London, 2023.
- Can N, "Çocuğun Sanal Cinsel İstismarı", C. 13, S. 50, Nisan 2022, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, ss. 115-138.
- Convention on the Rights of Child, Committee on the Rights of Child General Comment No. 25 (2021) on Children's Rights in Relation to the Digital Environment, United Nations, 2021, PDF için bkz. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC/C/GC/25&Lang=en, (s.e.t. 07.01.2025)
- Craven S / Brown S / Gilchrist E, "Sexual Grooming of Children: Review of Literature and Theoretical Considerations", C.12, S.3, 2006, Journal of Sexual Aggression, ss. 287-299.
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı, 2. Baskı, UNICEF, Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu, New York, 2002.
- Explanatory Report to the Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, Council of Europe, 2007, Lanzarote, (<https://rm.coe.int/16800d3832> s.e.t. 27.01.2025).
- Gemalmaz M S, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri Uluslararası Sistemler C. 2, 2. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- Gemalmaz M S, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş C.2, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Goodyear-Brown P/ Fath A / Myers L, "Child Sexual Abuse The Scope of Problem.", John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, 2012, Handbook of Child Sexual Abuse: Identification, Assesment, and Treatment, Paris Goodyear-Brown (Ed.), ss. 3-28.
- Guide on the Case-Law of the European Court on Human Rights, Rights of the Child, Updated on 31 August 2024, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_rights_of_the_child_eng, (s.e.t. 10.01.2025).
- Guidelines Child Online Protection, "Keeping Children Safe in the Digital Environment: The Importance of Protection and Empowerment", International Telecommunication Union, 2021, Geneva.

Hancı Ö, “Çocuk İstismarı ve İhmaline İlişkin Uluslararası ve Ulusal Hukuk Düzenlemeleri”, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2024, Çocuk İstismarı ve İhmaline Çok Bilimli Bakış, İ. Hamit Hancı/Özge Hancı (Ed.), ss. 33-66.

Herkesecan G, Çocukların Cinsel İstismarı Suçu TCK m. 103, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021.

Kalyoncu B / Karahan T N, “Kadına Karşı Şiddetle Mücadelede Devletin Önleyici Tedbirler Alma Konusunda Uluslararası Sözleşmelerden Doğan Yükümlülüğü”, 2022, Terazi Hukuk Dergisi ss. 53-68.

Kethüda E, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Sosyal Haklar: Özel Yaşama ve Aile Yaşamına Saygı Hakkı Kapsamında Bir İnceleme (Social Rights in Individual Applications toy he European Court of Human Rights and the (Turkish) Constitutional Court: an Analysis in the Context of the Right to Respect for Private and Family Life) (with an extended summary in English), Adalet Yayınevi, Ankara, 2024.

Kösesoy E, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunma Hakkı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020.

Merey Z, “Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi”, 2. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2017, Çocuk Hakları, Zihni Merey (Ed.), ss. 74-88.

Özdemir B N, “Çocukların Çevrimiçi Ortamda Korunmasına Yönelik Hukuki Yaklaşımlar”, C.2, S.2, Haziran 2024, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Dergisi, ss. 37-69.

Polat O, Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı-1 Tanımlar, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.

Recommendation CM/Rec(2018)7 of the Committee of Ministers to Member States on Guidelines to Respect, Protect and Fulfill the Rights of the Child in the Digital Environment,
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016808b79f7>, (s.e.t. 16.01.2025).

Rehman J, International Human Rights Law, 2nd Edition, Pearson Education Limited, Edinburgh, 2010.

Report of the Consultation on Child Abuse Prevention, Social Change and Mental Health, Violence and Injury Prevention. World Health Organization, Geneva, 1999.

Preventing and Responding to Sexual Exploitation, Abuse and Harassment, World Healhf Organization, by., ty., <https://www.who.int/initiatives/preventing-and-responding-to-sexual-exploitation-abuse-and-harassment>, (s.e.t. 03.09.2024).

Terminology Guidelines for the Protection of Children From Sexual Exploitation and Sexual Abuse, ECPAT, Luxemburg, 2016.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, 11. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

United Nations Children’s Fund, Ending Online Child Sexual Exploitation and Abuse: Lessons Learned and Promising Practices in Low-and Middle- Income Countries, UNICEF, New York, 2011.

Ünlü D/ Türk H / Artan T, “Kamu Sorumluluğu ve Sosyal Hizmet Perspektifinden Çocukların Çevrimiçi Cinsel istismarı: Bir Olgu Sunumu”, C.7, S.13, 2020, Ombudsman Akademik, ss. 227-251.

What Works to Prevent Online Violence Against Children?, World Health Organization, Geneva, 2022, (<https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/364706/9789240062061-eng.pdf?sequence=1>, s.e.t. 20.09.2024).

Whittle Helen C / Giachritsis C H / Beech A R, "Victims' Voices: The Impact of Online Grooming and Sexual Abuse", C.1, S.2, 2013, Universal Journal of Psychology, ss. 59-71.

Whittle H C / Hamilton C / Collings B, "A Review of Online Grooming: Characteristics and Concerns", C.18, S.1, 2012, Aggression and Violent Behaviour, ss. 62-70.

Mahkeme Kararları

C.A.S. and C.S. / Romanya Başvurusu, AİHM, Başvuru No: 26692/05, K.T. 20.03.2012, (<https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-109741>, s.e.t. 28.01.2025).

E.S. ve diğerleri/ Slovakya Başvurusu, AİHM, Başvuru No: 8227/04, K. T. 15.09.2009, (<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-93955>, s.e.t. 10.01.2025).

G.U. / Türkiye Başvurusu, AİHM, Başvuru No: 16143/10, K.T. 18.10.2016, (<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-174633>, s.e.t. 28.01.2025).

K. U. / Finlandiya Başvurusu, AİHM, Başvuru No. 2872/02, K.T., 02.03.2009, (<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89964>, s.e.t. 28.01.2025).

Söderman/İsveç Başvurusu, AİHM Büyük Daire, Başvuru No:5786/08, K.T. 12.11.2013, (<https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-128043>, s.e.t. 28.01.2025).

X ve Y / Hollanda Başvurusu, AİHM, Başvuru No: 8978/80, K.T. 26.03.1985, (<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57603>, s.e.t. 10.01.2025).